

ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО

УДК 349.6:348

ПРАВОВА ОХОРОНА ТВАРИННОГО СВІТУ В ДОБУ УКРАЇНСЬКОЇ РАДЯНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

**Ю.С. ПЕТЛЮК, кандидат юридичних наук, доцент
Національний університет біоресурсів
і природокористування України**

У статті висвітлені проблемні питання забезпечення правової охорони тваринного світу як компонента навколишнього природного середовища, національного багатства України, джерела духовного й естетичного збагачення та виховання людини в добу української радянської державності.

Правова охорона, охорона природи, тваринний світ, фауна, українська радянська державність.

Тваринний світ як складова навколишнього природного середовища, національне багатство України, джерело отримання харчових продуктів, промислової, технічної, лікарської сировини, а також духовного й естетичного збагачення та виховання людини є надто чутливим до несприятливих техногенних та антропологічних впливів. За останні два століття в результаті хижацького промислу та порушення умов перебування в стані природної свободи зникло понад 150 видів тварин і близько 600 видів перебувають під загрозою зникнення. Ці чинники викликали глибоке занепокоєння й спонукали до запровадження комплексних та ефективних заходів охорони тваринного світу.

Охорона тваринного світу завжди була одним із першочергових завдань, розв'язанню якого керівництво нашої держави приділяло необхідну увагу, оскільки добре розуміло, що тваринний світ є такою сукупністю об'єктів живої природи, яку за умови її нераціонального та безконтрольного використання дуже легко втратити [1, с. 4].

Подібні підходи щодо необхідності належного правового забезпечення охорони тваринного світу можна спостерігати в діяльності владних структур у період існування Української РСР, хоч на рівні Союзу РСР та Української РСР тривалий час спеціальні закони про охорону тваринного світу не приймалися. Проте інші нормативно-правові акти УРСР містять положення щодо регулювання відносин у сфері охорони об'єктів тваринного світу.

Дослідженню проблем правового забезпечення охорони тваринного світу в радянську добу присвячено наукові праці таких провідних вітчизняних і зарубіжних учених, як В. Є. Борейко, С. В. Кириков,

О. С. Колбасов, С. С. Константи́ніді, В. В. Костицький, В. Л. Мунтян, В. В. Петров, П. В. Тихий, Ю. С. Шемшученко та інші.

Законодавчим підґрунтям правової охорони тваринного світу в цей період стали Закон Української РСР «Про охорону та використання тваринного світу», постанови Ради Міністрів УРСР «Про охорону природи на території УРСР», «Про поліпшення охорони природи, раціонального використання і відтворення природних багатств Української РСР», «Про відтворення та охорону рибних запасів у водоймах Української РСР», «Про заходи по поліпшенню ведення мисливського господарства в Українській РСР», а також постанови уряду УРСР, якими затверджувалися «Положення про мисливське господарство Української РСР», «Правила полювання на території Української РСР», «Правила користування береговими смугами рибогосподарських водойм для потреб рибальства на території Української РСР» тощо.

Метою статті є висвітлення на основі аналізу природоохоронного законодавства Української РСР проблемних питань забезпечення правової охорони тваринного світу як компонента навколишнього природного середовища, національного багатства України, джерела духовного й естетичного збагачення та виховання людини в добу української радянської державності.

Виходячи з поставленої мети цієї роботи, необхідно насамперед окреслити теоретичні аспекти правової охорони тваринного світу.

Правова охорона тваринного світу, на думку В. Л. Мунтяна, розкривається як система юридичних заходів, спрямованих на охорону права державної власності на тваринний світ, прав і законних інтересів користувачів, а також усього встановленого законодавством порядку раціонального використання тваринного світу [2, с. 169].

Він вважає, що змістом правової охорони тваринного світу є встановлені обов'язкові правила, що забезпечують охорону та раціональне використання диких тварин, умови їх перебування в стані природної свободи; закріплення обмежувальних заходів, які оберігають тваринний світ від ушкодження та знищення; визначення обов'язків органів державної влади, підприємств, установ, організацій, громадян щодо суворого дотримання вимог охорони тваринного світу.

Досягнення цілей охорони тваринного світу, як зазначає О. С. Колбасов, забезпечується системою заходів, які реалізуються при регулюванні використання багатств тваринного світу, встановленні постійних або тимчасових заборон на добування окремих видів тварин або представників тваринного світу на визначеній території, підтриманні сприятливих умов перебування тварин і штучного відтворення збільшення їх чисельності, а також запобіганні загибелі тварин під час здійснення виробничих процесів, наданні допомоги тваринам в разі захворювання [3, с. 235–236].

Законодавством про охорону та використання тваринного світу регулюються відносини в галузі охорони й використання диких тварин (савців, птахів, плазунів, земноводних, риб, а також молюсків, комах та інших), які живуть у стані природної волі на суші, у воді, атмосфері та в

ґрунті, постійно чи тимчасово населяють територію країни або належать до природних багатств континентального шельфу УРСР.

У прийнятому органом законодавчої влади радянської України 27 листопада 1981 р. Законі Української РСР «Про охорону та використання тваринного світу» [4] зазначено, що завданнями законодавства Української РСР про охорону та використання тваринного світу є врегулювання суспільних відносин у галузі охорони й використання диких тварин з метою забезпечення умов їх існування в стані природної волі, збереження цілісності природних угруповань і раціонального використання, а також зміцнення законності в цій галузі.

Серед основних вимог щодо забезпечення охорони та використання тваринного світу, згідно зі ст. 10 вищезазначеного законодавчого акта, необхідно визначити такі, як збереження видової різноманітності тварин у стані природної волі; охорона середовища перебування, умов розмноження і шляхів міграції тварин; збереження цілісності природних угруповань тварин; науково обґрунтоване, раціональне використання й відтворення тваринного світу; регулювання чисельності тварин з метою охорони здоров'я населення та відвернення шкоди народному господарству.

Відповідно до ст. 36 цього Закону охорона тваринного світу забезпечується шляхом встановлення правил і норм щодо охорони, раціонального використання й відтворення тваринного світу; встановлення заборон та обмежень у користуванні тваринним світом; охорони від самовільного користування та інших порушень встановленого порядку користування тваринним світом; охорони середовища перебування, умов розмноження і шляхів міграції тварин; запобігання загибелі тварин при здійсненні виробничих процесів; створення заповідників, заказників та виділення інших особливо охоронюваних територій; розведення в неволі рідкісних і таких, що є під загрозою зникнення, видів тварин; організації наукових досліджень, спрямованих на обґрунтування заходів щодо охорони тваринного світу тощо.

Важливим актом природоохоронного призначення стала постанова Ради Міністрів УРСР від 3 червня 1949 р. «Про охорону природи на території Української РСР» [5], в якій, крім загальних положень про охорону навколишнього середовища, містилися норми щодо застосування охоронних заходів стосовно тваринного світу. Зокрема, на території Української РСР заборонялося виловлювати, полювати, знищувати будь-якими способами рідкісних та корисних диких звірів і птахів, як-от ведмедя, лося, оленя, лань, дику козу, білку, бобра, норку, видру, степового тхора, бабака, вихухоля, дрохву, стрепета, дикого kota, зозулю, сивоворонку, лебедя, пелікана, чаплю білу, степового та сірого журавля, глухаря, рябчика, бусла чорного, а також усіх видів орлів, соколів, дятлів; вбивати або ловити всіх корисних комахоїдних птахів, вибирати з гнізд їх яйця та пташенят, а також руйнувати їх гнізда; виловлювати лосося дунайського, форель, осетра, стерлядь, риба в Дніпрі й Південному Бузі та їх притоках.

У постанові уряду УРСР «Про поліпшення охорони природи, раціонального використання і відтворення природних багатств Української

РСР» від 8 травня 1964 р. [6] указано на серйозні недоліки в охороні фауни, зазначено, що порушення правил полювання й рибальства призводить до виснаження природних запасів фауни. Тому з метою поліпшення стану охорони природи, раціонального використання та відтворення природних багатств республіки Рада Міністрів Української РСР постановляє: Головному управлінню лісового господарства і лісозаготівель при Раді Міністрів УРСР разом з Українським товариством мисливців і рибалок посилити боротьбу з відтворення корисної фауни, браконьєрством, переглянути питання про строки та умови відстрілу лисиць з метою раціонального використання шкурок і регулювання їх чисельності (п. 15); Союзу спортивних товариств й організацій УРСР Дніпрорибвводу та Українському НДІ рибного господарства розробити у двомісячний строк і подати Раді Міністрів Української РСР пропозиції щодо охорони та відтворення рибних запасів, боротьби з браконьєрством, особливо в зимовий період і під час підводного лову риби (п. 16).

Здійснення контролю за правильним веденням мисливського й рибного господарства, раціональним використанням і відтворенням промислової та іншої корисної фауни було одним із повноважень Державного комітету Ради Міністрів Української РСР по охороні природи [7].

В основу правової регламентації відносин у сфері ведення мисливського господарства й полювання було покладено «Положення про полювання та мисливське господарство в Українській РСР», затверджене постановою Ради Міністрів УРСР від 8 серпня 1969 року [8]. У цьому нормативно-правовому акті вказувалося на те, що за умов зменшення поголів'я мисливських звірів і птахів мають бути прийняті рішення обласними радами про заборону на окремих територіях полювання на строк від одного до трьох років для відтворення мисливської фауни. Мисливців зобов'язували всіляко сприяти розвитку фауни, старанно оберігати мисливських звірів і птахів, а також вести непримиренну боротьбу з усіма проявами браконьєрства.

Варто зазначити, що не тільки державні органи здійснювали діяльність, спрямовану на забезпечення охорони тваринного світу. До цієї справи долучалася й громадськість країни. Свідченням цього є те, що серед основних завдань українського товариства охорони природи та сприяння розвитку, згідно з його статутом [9], були такі, як активне сприяння державним органам, громадським і господарським організаціям у проведенні заходів з охорони природи, збереження та раціонального використання всіх її багатств, відтворення цінних видів флори й фауни; залучення широких верств населення (робітників, колгоспників, службовців, студентів, учнів шкіл) до роботи з охорони природи та окремих її об'єктів, зокрема рибних запасів, фауни тощо.

Проведене дослідження дає змогу стверджувати, що незважаючи на достатньо розвинене забезпечення правової охорони тваринного світу як компонента навколишнього природного середовища, національного багатства України, джерела духовного й естетичного збагачення та виховання людини в добу української радянської державності, існує низка значних недоліків, а саме: протягом тривалого часу не виконувались

дисертаційні та монографічні дослідження з питань правової охорони тваринного світу; правове регулювання охорони фауни здійснювалося переважно на рівні підзаконних нормативно-правових актів, а не законів; значна кількість законодавчих актів Української РСР мала декларативний характер і дублювала відповідні положення актів загальносоюзного законодавства.

Проблематика, означена в цій науковій роботі, потребує подальшого дослідження, зокрема щодо з'ясування особливостей охорони тваринного світу на різних етапах розвитку природоохоронного законодавства.

Список літератури:

1. Збірник законодавчих актів по охороні природи. – К. : Урожай, 1969. – 226 с.
2. Мунтян В.Л. Правова охорона природи в СРСР : навч. посіб. для студ. юрид. вузів і фак. / В.Л. Мунтян – 2-ге вид., доп. – К. : Вища школа, 1982. – 232 с.
3. Колбасов О.С. Правовая охрана наземных животных / О.С. Колбасов // Правовая охрана природы в СССР : учебн. пособие / под. ред. В. В. Петрова – М. : Юрид. лит., 1976. – С. 232–249.
4. Про охорону та використання тваринного світу : Закон Української РСР від 21 листопада 1981 р. № 2814-Х // ЗП УРСР. – 1981. – № 12. – Ст. 140.
5. Про охорону природи на території УРСР : постанова Ради Міністрів УРСР від 3 червня 1949 р. № 1432 // ЗП УРСР. – 1949. – № 11. – Ст. 40.
6. Про поліпшення охорони природи, раціонального використання і відтворення природних багатств Української РСР : постанова Ради Міністрів УРСР від 8 травня 1964 р. № 451/1 // ЗП УРСР. – 1964. – № 5. – Ст. 59.
7. Положення про державний комітет Ради Міністрів УРСР по охороні природи, затв. постановою Ради Міністрів УРСР від 25 березня 1968 р. № 147 // ЗП УРСР. – 1968. – № 3. – Ст. 45.
8. Положення про полювання та мисливське господарство в Українській РСР, затв. постановою Ради Міністрів УРСР від 8 липня 1969 р. № 473 // ЗП УРСР. – 1969. – № 8. – Ст. 106.
9. Статут українського товариства охорони природи і сприяння розвитку природних багатств, затв. постановою Ради Міністрів УРСР від 25 березня 1968 р. № 147 // ЗП УРСР. – 162 – № 10. – Ст. 137.

В статье освещены проблемные вопросы обеспечения правовой охраны животного мира как компонента окружающей среды, национального богатства Украины, источника духовного и эстетического обогащения и воспитания человека в период советской украинской государственности.

Правовая охрана, охрана природы, животный мир, фауна, украинская советская государственность.

The article highlights the problematic issues to ensure the legal protection of wildlife as a component of the environment, national bagatstva Ukraine, a source of spiritual and aesthetic enrichment and education of the person during the period of Soviet Ukrainian statehood.

Legal protection, nature conservation, wildlife, fauna, Ukrainian Soviet statehood.